

Skólafélagið fyrir grunnskólann

1. Hlutverk grunnskóla

Lög um grunnskóla og aðalnámskrá setja skólafélagið ákveðinn ytri ramma. Skólafélagið hefur fyrst og fremst ákveðið fræðsluhlutverk en einnig er mikilvægt að hann búi nemendur undir líf og starf í Lýðræðisþjóðfélagi. Leggja skal rækt við allar námsgreinar og leitast við að gera einstaklinginn hæfan til að lifa og taka þátt í sýnbreytilegu samfélagi. Í öllu grunnskólafélagi skal leggja áherslu á manngildi og mannauð.

Félag grunnskólakennara og Skólafélagið Íslands leggja áherslu á að skólafélagið sé skipulagt með hagsmuni nemenda að leiðarljósi. Grunnskólalög segja til um lágmarkstíma sem nemendur skulu vera í skóla. Gæta ber þess að vinnudagur nemenda verði ekki of langur og kröfur um heimanám taki mið af aðstæðum.

Nemendur hafa mismunandi hæfileika og ólíkan bakgrunn. Mikilvægt er að grunnskólafélagið leitist við að ná því besta fram hjá hverjum einstaklingi og efla færni nemenda í mannlegum samskiptum. Nemendur eru stöðugt að mæta nýjum aðstæðum sem þeir verða að bregðast við. Námsgreinin lífsleikni er meðal annars ætluð til að styrkja nemendur svo þeir geti betur tekist á við kröfur og áskoranir daglegs lífs. Með henni gefst einnig tækifæri til að fjalla um mál sem upp kunna að koma hverju sinni og snerta líðan og velferð nemenda.

2. Samstarf heimila og skóla

Samvinna og samráð heimila og skóla eru einn af lykilþáttum fyrir velgengi nemenda í skólanum. Félag kennara og skólafélagið leggja áherslu á að gagnkvæmt traust og virðing ríki í því samstarfi og jafnræðis og trúnaðar sé ætíð gætt. Skólarnir bera faglega ábyrgð á námsþættinum. Rannsóknir sýna að fylgni er á milli stuðnings og áhuga foreldra á námi barna sinna og gengi þeirra í skólanum. Mikilvægt er fyrir nemendur að heimili og skóli séu sammála um meginviðmiðanir í námi, hegðun og umgengni og styðji hvort annað til þeirra verka.

Í samfélagi nútímans er vinnudagur margra foreldra mjög langur og tími til samskipta foreldra og barna takmarkaður. Jafnframt hefur skólatími nemenda lengst og kröfur til grunnskólans hafa aukist. Gæta verður þess að heimanám nemenda sé við hæfi þannig að svigrúm skapist til leikja og tómsunda.

Leggja ber áherslu á að skólar skipuleggi foreldrasamstarf á dagvinnutíma kennara. Félagið leggja áherslu á að skólar og fyrirtæki komi sér upp fjölskylduvænni starfsmannastefnu þar sem gert er ráð fyrir að foreldrar taki þátt í skipulögðu foreldrasamstarfi. Samstæður og ánægður foreldrahópur stuðlar að betra og farsælla skólafélagi og því þurfa skólar að marka sér stefnu um foreldrasamstarf.

3. Hlutverk kennara

Með breyttum þjóðfélagsháttum og nýrri tækni breytist hlutverk kennara. Rekstur grunnskólans hefur í auknum mæli færst til skólanna sjálfra og gert þá sjálfstæðari. Með minni miðstýringu bera kennarar bæði hver fyrir sig og sameiginlega meiri ábyrgð á starfi skólans og skólaþróun á hverjum stað. Aukin áhersla er á samstarf við skipulagningu, útfærslu og eftirfylgni í skólastarfinu. Meiri kröfur eru gerðar um samstarf við foreldra og ýmsa fagaðila utan og innan skólans.

Meginhlutverk kennarans felst þó enn í kennslu og uppeldi; - að veita nemendum á sem fjölbreyttilegastan hátt innblástur og handleiðslu í þekkingarleit sinni. Kennarinn ber faglega ábyrgð á að velja leiðir til að ná þeim markmiðum sem sett eru fram í aðalnámskrá og skólanámskrám. Hann velur námsefni, kennsluaðferðir og vinnubrögð sem henta mismunandi hópum og einstaklingum hverju sinni. Hann leitast við að skapa nemendum frjóar námsaðstæður og hvetja þá til að afla sér menntunar. Honum ber að leggja áherslu á að efla siðferðisvitund og ábyrgja hegðun nemenda og rækta með þeim umburðarlyndi og náungakærleik.

Hlutverk kennarans er fjölbætt og því er mikilvægt að skólastarfið sé vel skipulagt.

Kjarasamningar þurfa að gefa möguleika á verkaskiptingu milli kennara og sveigjanleika til að hagnýta bæði getu einstakra kennara og alls kennarahópsins.

Brýnt er að kennurum sé gert kleift að viðhalda þekkingu sinni, auka hana og bæta á þann hátt starfshæfni sína. Því þarf kennurum að standa til boða fjölbreytt endur- og framhaldsmenntun. Jafnframt verður að ætla þeim tíma til að ígrunda og meta hvernig þeir geta sem best sinnt starfi sínu.

4. Hlutverk náms- og starfsráðgjafa

Allir nemendur grunnskóla þurfa að eiga aðgang að þjónustu náms- og starfsráðgjafa í skólanum sínum. Markmið námsráðgjafar er að efla vitund einstaklinga um viðhorf sín, áhuga og hæfileika, þannig að þeir fái notið sín í námi og starfi. Meginverkefni náms- og starfsráðgjafa í grunnskóla er að aðstoða nemendur við námsval, veita ráðgjöf meðan á námi stendur, bæði varðandi persónuleg málefni og málefni sem tengjast námi. Náms- og starfsráðgjafi er trúnaðarmaður og talsmaður nemandans. Aukið val í grunnskóla með nýrri aðalnámskrá og breytingar á inntökuskilyrðum í framhaldsskóla kalla á að þjónusta náms- og starfsráðgjafa sé til staðar fyrir alla nemendur grunnskóla. Stefna ber að því að nemendafjöldi sé að hámarki 300 á hvern náms- og starfsráðgjafa.

5. Hlutverk skólastjóra, aðstoðarskólastjóra og deildarstjóra

Með örum breytingum í samfélagi þjóða auk nýrra laga og reglna um grunnskóla hafa störf skólastjórnenda breyst mikið á síðustu árum og sjáanlegt að sú þróun mun halda áfram. Í lögum um grunnskóla segir: “Skólastjóri er forstöðumaður grunnskóla, stjórnar honum og ber ábyrgð á starfi skólans og veitir honum faglega forystu”. Hlutverk skólastjóra er því víðfeðmt og fjölbreytt og tekur einkum til eftirfarandi þátta:

starfsmannastjórnunar, daglegrar framkvæmdastjórnunar, faglegrar stjórnunar, áætlanagerðar, skipulagningar og fjármálastjórnunar. Aðstoðarskólalastjóri er staðgengill skólalastjóra og þeir skipta með sér verkum. Þar sem eru fleiri en einn aðstoðarskólalastjóri er einn þeirra staðgengill skólalastjóra.

Mikilvægt er að skólalastjórnendur hvetji til þróunarstarfa og eflifrumkvæði. Forysta þeirra á að stuðla að skólalmenningu sem einkennist af samábyrgð og samvinnu. Stjórnendur skóla verða að vera vel meðvitaðir um markmið skóla, gildi og sýn fyrir sína stofnun. Þessi markmið þarf að setja fram sameiginlega með öðrum starfsmönnum og marka leiðir til að ná þeim. Til þess að geta tekist á við þetta víðfeðma stjórnunarhlutverk þurfa stjórnunarhættir að þróast í átt til aukins sveigjanleika og valldreifingar t.d með auknu hlutverki millistjórnenda. Hver skóli verður að fá sjálfstæði til að takast á við þær breytingar, bæði fjárhagslega og faglega.

6. Þjóðfélag fjölmenningar

Í margbreytilegu þjóðfélagi nútímans þarf að gæta þess að jafnrétti sé til náms og að gagnkvæm virðing sé borin fyrir mismunandi þjóðfélags- og trúarhópum. Í námið skal flétta fræðslu um mismunandi menningarsamfélög, þjóðfélagshópa og fjölskyldugerðir og hversu mismunandi einstaklingar eru. Þá er ekki síður mikilvægt hlutverk grunnskólans að virða íslenskan menningararf þannig að hann glatist ekki og efla hann með nýrri sýn á fjölmenningsarlegt samfélag. Markmið fræðslunnar skal vera að auka vísýni og eyða fordómum.

Mannleg samskipti og mannrækt eru mikilvægir þættir í almennri menntun. Auk sérstakrar fræðslu og þjálfunar er brýnt að flétta þessa þætti inn í alla kennslu. Efla þarf þjálfun í tjáningu bæði í ræðu og riti og leitast við að gera nemendur hæfa til þátttöku og skoðanaskipta í nútímasamfélagi.

Skólalayfirvöld þurfa að marka stefnu og tryggja fjármagn til móttöku og kennslu nemenda frá öðrum þjóðlöndum. Brýnt er að styrkja bæði móðursmáls- og íslenskukennslu þessara barna til að þau verði virkir þjóðfélagsþegnar.

7. Námsmat

Kennurum ber að fylgjast vandlega með því hvernig nemendum gengur að ná námsmarkmiðum sem aðalnámskrá og skólar setja þeim. Lögð er áhersla á að námsmat sé fastur liður í skólalstarfi og fari fram jafnt og þétt á námstímanum.

Megintilgangur með námsmati er að afla upplýsinga um námsgengi nemenda og styðja þá til að ná sem bestum árangri. Mikilvægt er að matið nái til margra þátta s.s. þekkingar, skilnings, leikni og framfara. Einnig þarf að meta áhuga, virkni, vinnubrögð og hæfileika til samstarfs.

Ljóst er að mat verður ekki framkvæmt eingöngu með prófum, könnunum eða öðrum formlegum aðferðum. Því er mikilvægt að námsmat sé óhlutdrægt, heiðarlegt og sanngjarnt gagnvart nemendum.

Samræmd próf í 4. 7. og 10. bekk grunnskóla veita ýmsar gagnlegar upplýsingar en einnig er mikilvægt að skólum standi til boða samræmd könnunarpróf og stöðluð kunnáttupróf til greiningar á námsstöðu nemenda.

Mikilvægt er að niðurstöður námsmats séu settar fram á skýran hátt þannig að nemendum og foreldrum verði ljóst hvar nemandi stendur í námi. Fyllsta trúnaðar skal gætt við framsetningu námsmats.

8. Tenging milli skólastiga

Samvinna milli leikskóla, grunnskóla, framhaldsskóla og tónlistarskóla þarf að vera góð. Með tilkomu nýrrar námskrár fyrir leikskóla hafa áherslur breyst og því er nauðsynlegt að auka samráð og samvinnu milli leikskólans og fyrstu bekkja grunnskólans. Nemendur efstu bekkja grunnskólans eiga í auknum mæli kost á að velja sér námsáfangi úr framhaldsskólum. Það kallar á enn frekara og nánara samstarf á milli skólastiganna og skipulagningu fjarnáms. Yfirvöld menntamála þurfa að tryggja fjármagn til þessara hluta.

Með einsetningu grunnskóla og lengdri viðveru nemenda hefur kennsla á vegum tónlistarskóla færst meira inn í grunnskólana og fer nú víða fram jafnhliða kennslu í skyldunámsgreinum. Þetta kallar á gott skipulag og aukið samstarf.

9. Upplýsingatækni

Upplýsingatækni og tölvunotkun setur svip á samfélagið. Mikilvægt er að nemendur verði færir um að auka þekkingu sína með leit í heimildum á vel búnu skólasafni og meta þær á gagnrýninn hátt. Tölvusamskipti aukast stöðugt og því verða nemendur að öðlast færni í samskiptatækni. Skólasafnskennarar eru lykilaðilar í þessu starfi vegna menntunar sinnar og þjálfunar.

Tryggja þarf að kennarar og skólastjórnendur fái nám, þjálfun og aðstöðu til þess að nýta sér tæknina við kennslu í öllum greinum og á öllum stigum.

Kennarar hafa í auknum mæli samskipti við foreldra og nemendur með nútíma upplýsingatækni. Mikilvægt er að aðgát sé höfð í slíkum samskiptum þar sem oft er um trúnaðarmál að ræða.

10. Fjármagn til skóla

Fjármögnun skólastarfs er á ábyrgð sveitarfélaga. Félag grunnskólakennara og Skólastjórafélag Íslands leggja áherslu á nauðsyn þess að fjárveitingar til skóla séu ætíð nægar svo að þeir geti sinnt hlutverki sínu til fullnustu á hverjum tíma. Kjarasamningar og Aðalnámskrá grunnskóla gera ráð fyrir að sveitarfélög leggi fram aukið fjármagn til

stjórnunar og faglegra starfa. Alþingi veitir árlega lögum samkvæmt fé til endurmenntunar kennara og skólastjórna. Þær fjárveitingar hafa verið af skornum skammti og nægja engan veginn til að fullnægja þörfum skólanna. Mikilvægt er að auknu fjármagni verði veitt til að tryggja kennurum og skólastjórnendum næga endurmenntun.

11. Náms- og kennslugögn

Ríkinu ber að tryggja skólum fjölbreytt úrval náms- og kennslugagna. Ný aðalnámskrá kallar á endurnýjun og viðbót námsgagna og því þarf að mæta með auknu fjármagni. Miklar tækniframfarir krefjast endurnýjunar námsgagna og nýrra leiða í kennslutækni og útgáfu gagna. Kennarar þurfa að hafa meira val um hvaða námsefni þeir nota. Stórauka þarf fjárframlög til námsgagnakaupa skólanna og gera þeim kleift að nota ávallt það besta sem í boði er.

12. Sjálfstæði skóla

Skólar þurfa að hafa frelsi og fjármagn til að móta sína eigin stefnu innan ramma laga, aðalnámskrár, kjarasamnings og stefnu viðkomandi sveitarfélags. Mikilvægt er að gera skólum kleift að reyna og þróa mismunandi leiðir hvað varðar alla þætti skólastarfsins, bæði faglega og fjárhagslega. Hver skóli þarf að geta mótað sína eigin kennsluhætti og farið sínar eigin leiðir að markmiðum sem sett eru í aðalnámskrá. Hagsmunir nemenda skulu ætíð hafðir í fyrirrúmi. Nauðsynlegt er að sátt ríki innan skólasamfélagsins og að skólayfirvöld hafi samráð við stéttarfélög kennara og skólastjóra.

13. Rannsóknir, þróun og mat

Skólaþróun og rannsóknir á skólastarfi gegna mikilvægu hlutverki. Nauðsynlegt er að efla rannsóknir og nýta niðurstöður til að efla og bæta skólastarf. Rannsóknir og mat á skólastarfi eru liður í fagmennsku starfsfólks. Auka þarf fjármagn til rannsókna og námsleyfa þannig að kennurum, námsráðgjöfum og stjórnendum sé tryggður réttur á ársleyfum á fimm til tíu ára fresti.

Hugtakið skólaþróun felur m.a. í sér markvisst umbótastarf, sem ætlað er að styrkja faglega stöðu skóla og styðja kennara að ná fram í starfi þeim markmiðum sem sett eru í lögum og námskrá. Í skólaþróun felst greining og mat á skólastarfi, áætlun um bætt skólastarf, framkvæmd og endurmat. Skólaþróun er stöðug viðleitni til umbóta og lýkur aldrei.

Í lögum um grunnskóla eru ákvæði um mat á skólastarfi þar sem megináhersla er lögð á sjálfsmat skóla. Félag grunnskólakennara og Skólastjórafélag Íslands leggja áherslu á að skólar marki stefnu m.t.t. skólaþróunar og mats á skólastarfi. Mikilvægt er að kennarar og skólastjórnendur fái svigrúm og fjármagn til að framkvæma mat og sinna skólaþróun.

14. Stoðþjónusta

Markmið grunnskólans er að veita kennslu við hæfi hvers og eins þannig að hæfileikar nemenda þroskist og njóti sín. Til þess þarf að vera til staðar fjölbreytt stoðþjónusta, t.d. sérkennsla, sálfræðiþjónusta, námsráðgjöf og iðjuþjálfun fyrir nemendur sem hafa sérþarfir af einhverju tagi. Koma þarf til móts við nemendur með einstaklingsnámskrám og sveigjanlegu námi. Gott framboð námsgagna er nauðsynlegt fyrir nemendur með sérþarfir, þar með talið afburðanemendur.

Samvinna fagstétta er mikilvæg og tryggja þarf aðgengi skólastjórnenda, kennara og stuðningsaðila að liðveislu sérfræðinga. Mikilvægt er að í öllum skólum starfi sérkennarar og námsráðgjafar sem sinna þörfum nemenda. Námsráðgjöf á að vera sjálfsagður þáttur skólustarfs frá upphafi skólagöngu. Nemendur eiga nú meira val í námi sínu. Þeir þurfa í samráði við foreldra sína að huga vel og mun fyrir en áður að því hvert þeir stefna. Þess vegna er þáttur námsráðgjafa mjög mikilvægur. Efla þarf tengingu og samstarf skóla og atvinnulífs og er náms- og starfsfræðsla liður í því.

Nemendur eiga lögum samkvæmt rétt á kennslu við hæfi í heimaskóla. Tryggja verður skólunum nægt fjármagn og starfsfólk með sérmenntun til að skólinn geti uppfyllt skyldur sínar. Nemendur sem ekki geta nýtt sér kennslu í heimaskóla að mati sérfræðinga skulu eiga kost á námi í sérdeildum og/eða sérskólum.

15. Vinnuaðstæður

Mikilvægt er að skólafólk sé haft með í ráðum við hönnun og endurbyggingu skólahúsnæðis og skólalóða. Aðstaða, aðbúnaður, hollustu – og heilbrigðishættir á vinnustað, bæði innan húss og utan þurfa að uppfylla gæðakröfur. Tryggja þarf gott aðgengi fyrir fatlaða. Skólalóðir þurfa að vera vel búnar og svo hættulausar sem mögulegt er.

Gæta þarf þess að stólar, borð og önnur húsgögn séu við hæfi. Lögð er áhersla á að hverri námsgrein sé tryggð sú aðstaða og búnaður sem kennsluhættir krefjast. Greiður aðgangur þarf að vera að skólasafni með sem fjölbreyttustum gögnum s.s prentuðu efni, nýsigögnum og efni á tölvutæku formi.

Kennarar þurfa vinnuaðstöðu til samstarfs, undirbúnings og viðtala. Margir kennarar kjósa að vinna undirbúningi og úrvinnslu kennslunnar í kennslustofu sinni. Þess vegna er mikilvægt að kennslustofan sé til afnota fyrir kennara að kennslu lokinni.

Gott skólustarf byggist á því að hæfilegur fjöldi nemenda sé í bekkjardeildum / námshópum og nægt starfsfólk sé til staðar.

Þar sem lengd viðvera og tómsundastarf fer fram í tengslum við grunnskóla skal það vera vel skipulagt, fara fram í viðeigandi húsnæði og hæft starfsfólk sjá um framkvæmd.

Nauðsynlegt er að nemendum og foreldrum gefist kostur á aðstoð við heimanám.

16. Velferð nemenda

Vellíðan og öryggi nemenda einkennir góðan skólabrag. Mikilvægt er að taka vel á móti öllum nýjum nemendum og leggja þarf vinnu í að skapa góðan bekkjaranda, jákvæðan og lýðræðislegan skólabrag.

Nemendur eiga rétt á vinnufriði í skólanum. Það er hlutverk skólastjóra og kennara að tryggja þessi réttindi með því að halda uppi aga og setja skýrar reglur. Gera þarf nemendum og forráðamönnum þeirra grein fyrir reglunum og viðurlögum við þeim. Ennfremur þarf að gera þeim grein fyrir skyldum þeirra við skólastarfið. Nauðsynlegt er að nemendur hafi tækifæri til að ræða málefni sín og leita ráða hjá kennurum, stjórnendum, námsráðgjöfum og öðrum sem við skólann starfa.

Lögð er áhersla á að nemendaverndarráð starfi við alla skóla. Það er mikilvægur vettvangur fyrir samskipti ýmissa aðila sem koma að málum nemenda. Virkt nemendaverndarráð er liður í að tryggja velferð nemenda.

Meðferð eineltismála er samstarfsverkefni allra sem í skólanum starfa. Áhersla skal lögð á að hver skóli geri sér áætlun um hvernig koma meggi í veg fyrir og uppræta einelti. Í áætluninni skal m.a. koma fram hver heldur utan um einstök mál. Kynna þarf áætlunina vel fyrir nemendum og forráðamönnum þeirra og gæta þess að umræða um eineltismál sé opin ská. Til að árangur náist er nauðsynlegt að hafa samvinnu við heimili.

Mikilvægt er að skólar marki sér stefnu í forvörnum sem beinist m.a. gegn ofbeldi, áfengi, tóbaki og öðrum fíkniefnum. Markmiðið er að efla sjálfsvitund og sjálfstraust nemenda þannig að þeir hafni vímuefnum.

Leggja ber áherslu á heilbrigt lífveri, hreyfingu og útivist til að fyrirbyggja ýmis vandamál sem tengja má kyrrsetu og hvers kyns óhollustu.

17. Velferð kennara, námsráðgjafa og skólastjórnenda

Ein af forsendum árangursríks skólastarfs er að kennurum, námsráðgjöfum og skólastjórnendum líði vel í starfinu. Til þess þurfa vinnuaðstæður og aðbúnaður að vera í góðu lagi. Rannsóknir sýna að hætta er á einangrun í starfinu og jafnvel kulnun. Með nægu framboði námsleyfa, markvissri sál gæslu og liðveislu jafningja er hægt að fyrirbyggja slíkt. Mjög mikilvægt er að starfsfólk sé vakandi fyrir einelti á vinnustað.

18. Nýliðar í starfi

Nauðsynlegt er að taka vel á móti nýliðum í starfi. Yfirvöld skulu styðja vel við bakið á nýjum stjórnendum og koma sér upp skipulögðu kerfi þar að lútandi. Það er skylda skólans að taka vel á móti nýliðum í kennslu og setja þá inn í starfið. Þeim skal tryggð leiðsögn hjá reyndum kennurum. Nýir náms- og starfsráðgjafar skulu einnig hafa aðgang að handleiðslu.